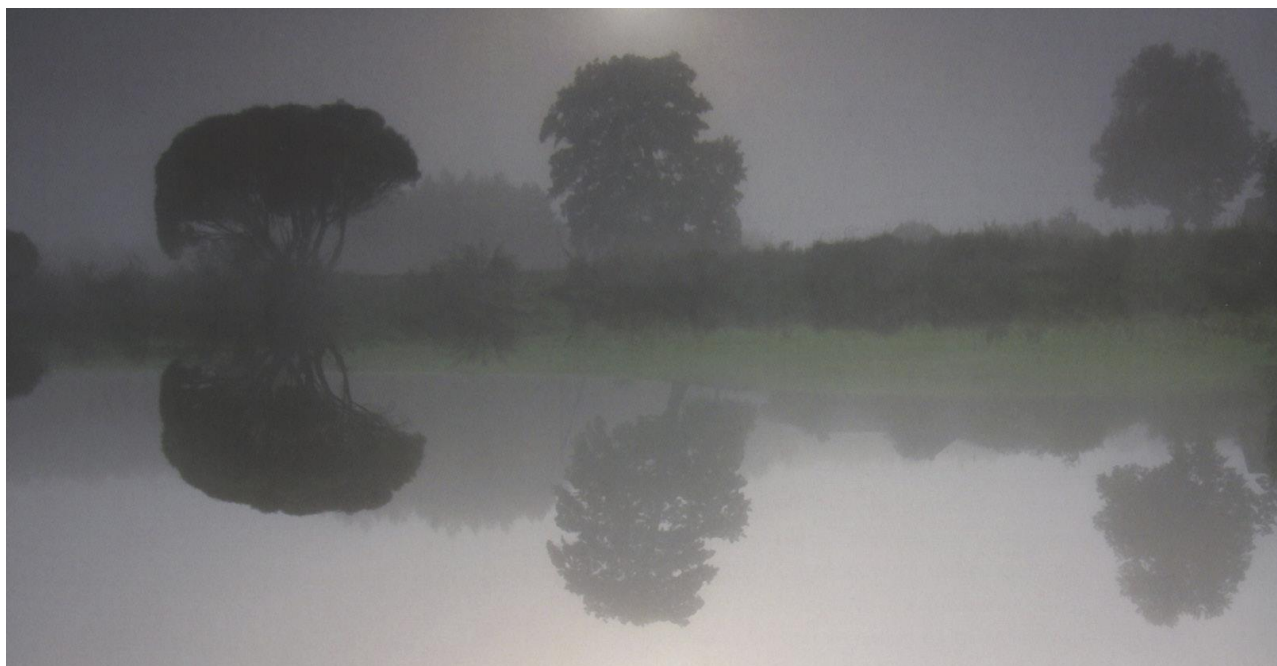

Arvydas Šliogeris: „Mano elementorius buvo Homeras“

„Vis lengviau filosofu apsimesti, vis sunkiau juo būti. Filosofui tenka mąstyti, kalbėti, rašyti, būti tarp „filosofų“, tarp vis labiau tuštėjančių medijų, tarp rėkiančių „antraščių“, bandančių įtikinti, kad tik jos ir bėra svarbios, tad tik jos ir skaitytinos. Mąstymui, permąstymui laiko kaip ir nebesą. Bet taip nėra, nes taip būti negali. Mąstymas yra būties sąlyga.

Susitikti su filosofu – tai pajusti pritraukiantį, įtraukiantį mąstymo autentiškumą, skatinantį ir pasitikėti, ir atsiskirti, eiti savo keliu.

Pritraukiantis minties švytėjimas, jei net aštrus ir žeidžiantis. Šliogerio mokykla yra laisvo, rizikuojančio ir švytinčio mąstymo mokykla, joje netrūko ir tikriausiai netrūks gabių mokinių“, – taip rašo akad. Viktorija Daujotytė, pristatydamą savo naująją knygą „Arvydas Šliogeris: „Mano elementorius buvo Homeras“ (Vilnius: „Odilė“, 2021).

Gegužės 18 d. Lietuvos mokslų akademijoje, Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus iniciatyva, vyko šios knygos sutiktuovės, kur dalyvavo knygos autorė akad. V. Daujotytė, filosofai doc. dr. Jonas Dagys, prof. dr. Naglis Kardelis, Justas Kučinskas, Mokslų akademijos viceprezidentas akad. prof. habil. dr. Zenonas Dabkevičius ir kiti.

Renginį vedęs akad. prof. habil. dr. Egidijus Aleksandravičius, pradėdamas pokalbį ir pristatydamas dalyvius, pažymėjo, kad Mokslų akademija finansiškai prisidėjo prie to, kad ši

knyga būtų išspausdinta ir pasiektų skaitytojus. Knygos sutiktuvės sausį vyko Kaune, Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekoje-muziejuje. „Ar ši knyga būtų pasirodžiusi, jei Arvydas Šliogeris vis dar būtų su mumis ir mūsų smegenis kaitintų savo įžvalgomis?“, – klausė akad. E. Aleksandravičius knygos autorės. Akad. V. Daujotytė sakė, kad gal ne, nebūtų drįsusi to daryti. Pokalbio labai pasigedusi. „Prasidėjo nuo „Post scriptum“, ieškodama tos kalbėjimo galimybės pirmiausia ranka ant gražaus popieriaus lapo persirašiau, patiko rašyti, kaip kalbėtis: sakinyš po sakinio, turiu tokią rašymo pasiją“, – prisiminė V. Daujotytė, kaip pradėjo galvoti apie knygą tarsi pokalbio tęsinį, „liūdesį ir nusiminimą suėmusi į skliaustus“. Dirbo iš tekstų, analizavo juos, suprato labai rizikuojanti, taip eidama į filosofiją. „Vedė paprasta mintis, kuri Arvydui buvo žinoma ir mes iš esmės sutarėme dėl tos minties: humanistikos laukas yra bendras ir jeigu pajėgi, gali, nebijai, kad visiškai ten paklysi, gali įeiti į tą lauką [...] Arvydui nepatiko literatai, nemėgo šitos specialybės, ir kai norėdavo ką nors kritiškai pasakyti, ką aš darau, sakydavo: „Tu, kaip literatė, kitaip ir negalėjai padaryt.“ Arvydai, begalvodama kaip filosofė, elgiausi kaip literatė ir negalėjau kitaip padaryti“, – kalbėjo knygos autorė.

Dr. J. Dagiui renginio vedėjas uždavė klausimą, kaip jam iškilo ši knyga. J. Dagio teigimu, gerai, kad tai buvo ne profesionalaus filosofo žvilgsnis, ir jam tai buvęs netikėtas žvilgsnis, stulbinęs nuo pat pradžių ir vis pateikdavęs siurprizų ne vien dėl pačios knygos kompozicijos. Filosofas pažymėjo, kad tai labai asmeniška knyga. „Profesorės tarsi nesimato, bet regėjimo laukas rodo žiūros tašką ir asmeninis santykis su Arvydu jaučiasi kiekviename puslapyje. Matyti, kad Šliogerį pažinojo ne tik iš jo tekstų, bet turėjo progą su juo gana artimai bendrauti. Atskleidžiamas Šliogerio masyvas visiškai netikėtu, akademinei filosofijai nelauktu kampu, įvedant labai daug literatūrinio konteksto: Gombrovičius, Rilke, Trinkūnas, Homeras – tie literatūriniai kontekstai kuria kitokį įspūdį, filosofams leidžia pasižiūrėti kitomis akimis į tai, ką įpratę sieti ir asocijuoti su Šliogeriu. Gaivus, šviežias žvilgsnis į Šliogerio filosofiją, apie kurią kalbėti yra be galo sudėtinga. Laisvos asociacijos padeda atrasti kitokias prasmes, nefilosofinis žvilgsnis yra didžioji šios knygos vertybė“, – sakė J. Dagys, pabrėždamas, kad skaitydamas patyrė didelį malonumą. Jis pastebėjo, kad knygoje biografiniai elementai įpinami ne kaip atskiras skyrius, o pasirodo visiškai nelauktai. „Didžėjiškas biografinių faktų, literatūrinio konteksto miksavimas yra labai šiuolaikiškas, labai priimtinas jauniems žmonėms“, – apibendrino filosofas.

Akad. E. Aleksandravičius pažymėjo, kad Šliogerio veikalus skaitė ne tik filosofai. „Jis prieš tris dešimtis metų formavo mūsų intelektualinės kalbos žodyną, daug kas virto klišėmis – nuo „čia ir dabar“ iki veido ir kaukės per pandemiją, – sakė E. Aleksandravičius. – Dalis Šliogerio filosofiją priimdavo kaip paties aukščiausio pamokslininko ir traukė į savo gyvenimą.“ Profesorius save priskyrė tiems nefilosofams, kurį Šliogerio filosofija beveik išgelbėjo jį vėlyvajame sovietmetyje. Klausė Justo Kučinsko, kaip jam sekėsi skaityti šią knygą, kai jis ateinąs tartum iš kito laiko?

J. Kučinskas sakė, kad knyga sugrąžino jam gaivinantį pojūtį: „Gėriau tą kalbą kaip iš gaivinančio šaltinio. Viktorija ne tik rašė apie Arvydo tekstus, ji žvelgė į čia ir dabar vykstančią tikrovę kartu su Arvydu. Tai nėra aprašomoji, analizuojanti knyga. Tai knyga, kuri naujai prikelia problematiką, pojūčius, jausenas.[...] Jei galvotume apie 90-uosius, kai traktorius melioravo upelytį, nyko daiktai, tai dabar mes gyvename laike, kai nyksta pats daiktiškumas. Gyvename ištuštėjimo laike. Ta kalba, kuria Viktorija pasakoja apie Arvydo filosofiją ir apie pačią filosofiją kaip tokią, man yra labai gaivianti, vėl labai aktuali.“

Renginio vedėjui E. Aleksandravičiui paklausus, ar čia tas pats Šliogeris, J. Kučinskas atsakė, kad, kai Šliogeris rašė 1990-aisiais, jis buvo jaunas žmogus, kai jį mokė – brandus. „Arvydo nebėra, jo naujų knygų nebėra, jo filosofijos, gyvai besiskleidžiančios, nebėra, ir man regis, ši knyga – tai tarsi epizodai, kai vėl sužiba filosofijos liepsna gyvai“, – kalbėjo Šliogerio mokinys. V. Daujotytė pažymėjo, kad Justas yra ypatinga figūra: „Buvo Arvydo Šliogerio mokinys, apie kurį Arvydui patiko kalbėti. [...] Justas dėjo visas pastangas suteikti pagalbą – mokinytė, jaunesniojo nuostabos prieš brandų žmogų, – sakė knygos autorė. – Pažinome žmogų [Šliogerį], kuris galėjo veikti pasaulyje kaip Mokytojas. Pirmasis, kuris tai suprato, buvo Vaidotas Daunys. Ir tokių žmonių yra ne vienas. Nuostabos dalykų yra ir daugiau. [...] Vertėjas Robertas Beinartas, savo atsakomybe, be jokių paramų pradėjo versti Šliogerio filosofiją į anglų kalbą, knygą po knygos.“

V. Daujotytė dar kartą atkreipė dėmesį, ką A. Šliogeris manė apie kalbą. „Arvydo Šliogerio didžioji pasija yra tylą – visa, kas gali būti esminga, susieta su tylą, o mums atrodo, ir gana pagrįstai atrodo, kad su kalba. Toks paradoksas: norėdamas suvokti, kažkoku būdu pranešti apie tylą, turi kalbėti, kalbėti, kalbėti. „Transcendencijos tylą“ yra didžiulis tomas. Dar daugiau – kalbėjimas apie kalbą yra baisus, vis labiau perteklinis, vis daugiau pasakyti apie kalbos tekstą ar apie kūrinį, paskui pasakyti apie tą, kuris jau pasakė apie tą tekstą, galiausiai dar pasakyti... ir, jis sako, N-tasis

tekstas apie kalbos tekstą yra kalba, kuri turi sunaikinti visus kitus tekstus. Rašydama apie Arvydo tekstus aš buvau šitoj situacijoje: persakanti, perkalbanti, apkalbanti kalbą, ir turėjau jausti, kad esu ta, kuri ne tik daugina tą kalbos buvimą, bet nesu tikra, kad aš savo kalbėjimu neišsukau iš tos kalbos tako. [...] Tai paradoksalus mąstymas ir santykis su kalba. Mano kalbėjimas – skaudžiai jaučiu, kaip jis visas yra paremtas Arvydo kalbėjimu, – kitoks jis negali būti.“ Knygos autorė džiaugėsi, kad J. Kučinskas, vadovaujamas prof. N. Kardelio, rašo disertaciją apie Arvydą Šliogerį. Labai norėtų, kad ta disertacija būtų parašyta.

E. Aleksandravičius priminė Vytauto Kavolio mintį, kokios svarbios mūsų kultūrai intelektualinės biografijos. „Daujotytė bandė apie Šliogerio kelią nuo Homero iki jo vėlyvosios minties pasakyti. Bet kokių atveju, ši knyga bus geras šaltinis Viktorijos Daujotytės intelektualinei biografijai“, – kalbėjo akademikas ir klausė prof. N. Kardelio, „kiek Daujotytės aiškinime jaučiasi Šliogerio mąstysenos skaita laike? Ar jo dramatiškumas buvo dar labiau spengianti tyla ir vienatvė su meškere rankoje, bet tuo pačiu metu vieną knygą gebant išversti, kitą dar gebant parašyti ir išleisti?“

N. Kardelis (ištraukos iš jo kalbos): „Pastovumas ir kaita. „Post scriptum“ tas tekstas, kuris įkvėpė Viktoriją Daujotytę parašyti knygą. Tas žodis „Post scriptum“ tai tarsi priedas, kas buvo pasakyta, padaryta. Tame tekste [„Post scriptum“] jau buvo nužymėtos kryptys, minties plėtojimosi gairės. 1996–1997 m. takoskyra brėžia Arvydo mąstymą padalyti į 1-ąjį ir 2-ąjį laikotarpį. Jau knygoje „Post scriptum“ matyti tas savitas dvilypumas, tie elementai, kuriuos labiau sietume su pirmuoju Šliogerio filosofijos laikotarpiu, išsiplėtojo vėliausiuose jo veikaluose „Niekis ir esmas“. [...] Viktorija savo knygoje labai gerai parodo ir tuos elementus, kurie formuoja Šliogerio mąstymo pagrindus, ir tuos kaitos elementus. Kaitos elementai yra susiję su Arvydo minties paradoksalumu. Viktorija yra to paradoksalumo atskleidimo virtuožė. Knygos pavadinimas galėtų būti transformuotas į „Mano elementorius buvo Arvydas Šliogeris“ – visa mūsų karta ir galbūt kelios kartos matėme jį kaip savo Mokytoją. Arvydo mąstymas yra tas pagrindas, į kurį mes atsiremiamė. Filosofijoje labai svarbus kaitos, raidos momentas. Filosofija tuo pat metu yra ir konservatyvi, ir gerąją prasmę revoliucinga, peržengianti savo galimybių ribas. Pačioje filosofijoje tvarieji elementai yra išbandomi: tie elementai, kurie neatlaiko minties iššūkių ir minties egzamino, sudega toje mąstymo ugnyje, o tie, kurie atlaiko karštį, toliau prasitęsia

filosofiniame mąstyme. Niekada tos įtakos filosofijoje neišlieka kaip stabai, kaip dekoratyvūs elementai, kurie pernešami mechaniškai į vėlesnes knygas, į vėlesnį mąstymą. Jokios įtakos Šliogerio mąstyme nesireikšdavo mechaniškai kaip paveldas. Filosofijoje paveldo nėra. Viktorijos knygoje atskleisti pastovumo ir kaitos aspektai [...] Arvydo minties sąsajos su kultūros, literatūros klodais. Klausydami paskaitas, diskutuodami, matydami viešas kalbas, matėme jį [Šliogerį] kaip monologišką oratorių – tvirto dzeusiško balso ir platų užmojį turinčios minties mąstytojo. Monologiškas ir kritiškas. Šioje knygoje jis iškyla kaip labai dialogiškas mąstytojas. Parodo įvairias sąsajas su poetais, kompozitoriais, dailininkais, fotografais. Pasirodo Arvydo mąstymo gyvybingumas. Atskleista labai graži filosofijos ir literatūros giminystė. Aristotelis teigė, kad tarp poezijos ir filosofijos yra daugiau panašumo nei tarp filosofijos ir istorijos. Tiek filosofija, tiek poezija kalba apie universalius amžinus dalykus. [...] Filosofija kalba apie universalius dalykus abstrakčiai, o poezija – konkrečiai, bet kalba apie tai, kas išlieka, kas yra tvaru, kas yra tie elementai. Poetas kalba konkrečiais vaizdais, sodria kalba. Filosofas kalba schematiškesne kalba, tačiau ir poetas, ir filosofas kalba apie amžinus universalius dalykus. Filosofo akistata su kalba – santykis problemiškas. Kalba kaip kalbos terapija ir prieinama prie tylos. Stipri poezijos kalba, žvelgiant iš poezijos perspektyvos, tampa silpnąja filosofine kalba, žvelgiant iš filosofijos perspektyvos. Arvydas buvo stiprios poetinės kalbos virtuozas – kalbos gražumas nėra pridėtinis ar dekoratyvus elementas jo mąstyme, o esminis elementas. Viktorija parodo, kad neįmanoma ateiti prie Arvydo mąstymo, ypač neįmanoma parašyti knygos apie Arvydo mąstymą, neatradus savo, autentiškos, asmeniškos prieigos. Tai labai savita knyga, tiek filosofine, tiek žanro, literatūrine prasme. Viktorijos knyga tarsi perspėjimas – tenepriartina prie Arvydo tas, kuris neatras savito žvilgsnio, neras savos autentiškos prieigos prie Arvydo filosofijos. Kartelė labai aukštai pakelta. [...] Tai toks mąstymas, į kurį tu negali įeiti nešvariomis kojomis ar nešdamasis su savimi *das man* stichijos šleifą. Viktorija pasirodė kaip autentiška mąstytoja, autentiška filosofė. Filosofija, jei prieinama prie jos pagrindų, prie jos elementų – *stochea, principia, archai* – ji atsiveria ne tik akademiniam profesionaliam filosofui, bet ir kiekvienam, kuris tą nervą užgriebia. Viktorija tą nervą pagavo, ji eina Arvydo mąstymu aplinkkeliu į viršukalnę. [...] Tas aplinkkelis eina spirale, kuris pavaizduotas Čiurlionio paveiksle „Pilis“. Spiralinis kelias aplinkui filosofinę viršukalnę ir Viktorija šiuo keliuku kyla į filosofijos kalną, pamato jį iš įvairių kampų. Tas kelias

ilgesnis nei įprastų filosofų žengiamas kelias ir atveria kažką, ko profesionalūs filosofai nepamato. Tas filosofijos kalno įvaizdis iškyla kaip opozicija filosofijos dramblio kalno bokštui, kuriame tu užsidarai ir niekas kitas negali įžengti. Ten įmanoma įeiti pro vienerius vartus ir tam tikru labai siauru takeliu. Tam, kad įžengtum į filosofijos žemę, reikia švarių kojų, švarios sielos, autentiško žvilgsnio, bet nereikia elitinio pašventinimo, nereikia, kad įsileistų akademinis sluoksnis, profesionalų gildija. Ši knyga yra aukščiausios prabos, aukščiausio lygio įvadas į filosofiją. Ne tik į Arvydo Šliogerio filosofiją, bet į filosofiją apskritai. Viktorija padeda mums gyventi su daiktais, mąstyti apie daiktus ir kartu su Arvydu mąstyti apie tikrovę, – šiuo požiūriu Viktorija savo knygos skaitytojus moko filosofijos, įveda į filosofijos žemę. [...] Mūsų santykis filosofijoje su Arvydo filosofija panašus bus į graikų santykį su Homeru: mes visada bandysime grįžti prie Arvydo, galbūt nelabai tikėdamiesi jam prilygti ar jį pralenkti, bet jis visada bus įkvėpimo šaltinis. [...] Dėl kalbos slėpinio – Arvydas parodė, kad filosofijos terpė yra kalba, bet filosofo santykis su kalba visada yra kritinis, reflektuojantis ir agonistinis (ne antagonistinis). [...] Tik radęs savo tinkamą santykį su kalba gali kurti autentišką filosofiją. Bandymas kalbą pasitelkti kaip muzikos instrumentą, kuriantį tobulą muziką, bet tą, kuri mus nuteikia tylai, kai pati tyla – kaip dar gražesnė melodija, atsiskleidžianti po tos įstabios melodijos. Arvydas mus moko filosofijos, kaip terapijos nuo kalbos pačia kalba, kai kalba įgyja poetinę galią ir ji mus atveda prie tylos.“

E. Aleksandravičius, suteikdamas žodį LMA viceprezidentui akad. Z. Dabkevičiui, dar kartą dėkojo Akademijai, kuri prisidėjo prie šios knygos leidybos.

Akad. Z. Dabkevičius pabrėžė, kad Mokslų akademijos pašaukimas yra skleisti mokslo žinias, ir kas gali būti geriau, kai akademikas apie akademiką rašo knygą. Džiaugėsi, kad tarp LMA narių yra akad. V. Daujotytė ir buvo akad. A. Šliogeris, garsėjantys savo darbų produktyvumu. Dialogas tęsis – LMA prisidėjo ir dar prisidės prie naujų knygų leidybos. Dėkojo LMA vardu akademikei už knygas, už renginius, kitas veiklas Akademijoje ir įteikė gėlių.

E. Aleksandravičius pasidžiaugė gražiu dailininkės Miglės Datkūnaitės sukurtu renginio plakatu, kur panaudotas A. Šliogerio nufotografuotas peizažas. Pasak akademiko, Šliogeris buvo poetas – jo vėlyvoji filosofija tokia poetiška: tylos ieškojimas, peizažo pojūtis, susiliejimas su būties buveine.

Savo įžvalgomis pasidalijo poetas, filosofas, kultūrologas dr. Vytautas Rubavičius, lietuvių literatūrologas, kultūrologas dr. Darius Kuolys kėlė klausimą, kaip A. Šliogerio filosofija, ši V. Daujotytės knyga gali ateiti į mokyklas.

V. Daujotytė prisiminė nesėkmingą Arvydo žygį į mokyklinę filosofiją, nors Šliogeris buvo atviras mokyklai, jauniems žmonėms. „Mano elementorius – taip ištarti gali žmogus, turintis elementus pagrindinius, nuo elementoriaus labai daug priklauso jauno žmogaus gyvenime“, – sakė profesorė, kalbėjo ir apie mokytojos Vilijos Dailidienės knygoje skelbiamą atsiliepimą vertinant knygos tekstą mokytojos akimis. V. Daujotytė pažymėjo, kad „metafora – tai, prie kurios apibrėžimo mes visi suklumpame. Tai yra transcendencijos atvejis, nušvitimo, peršokimo, perėjimo, išvysti tą pačią akimirką, pagauti kalbos žaibą ir ištarti. Tai yra pats ypatingiausias kalbos dalykas, koks tik gali būti. Su filosofija yra kažkas panašaus. Reikia susirasti tą filosofiją, reikia turėti jaunam žmogui prigimtą geismą to mąstymo, to žodžio, to spindėjimo, tos metaforos transcendencijos, arba bulvės transcendencijos, kad galėtum arba ieškotum Mokytojo, leistumeis į filosofiją. Mūsų kaip bendruomenės, kaip visuomenės, netgi kaip akademijos rūpestis yra tas, kad jauni žmonės galėtų nors susitikti su tikromis knygomis, su tikru kalbėjimu apie tas knygas, kad jie nebūtų apvilti to, ką Arvydas būtų pasakęs, N-tasis kalbėjimas apie kalbėjimą. Tas, kuris turi sunaikinti visą kalbėjimą. Tai tik toks yra kelias. Mano noras ir buvo įrašyti po daugtaškio [kam skirta knyga] ... ir gimnazistams...“ [...] kad kažkas pirma tą knygelę paskaitytų, pažiūrėtų į „Post scriptum“ ir imtųsi žiūrėti, kas toliau yra Arvydo filosofijoje. [...] Arvydas buvo azartiškas, aistringas skaitytojas, aistringa natūra. Jam netiko drungnas vanduo, drungni žmonės.“

N. Kardelio nuomone, knyga galės skleisti mokykloje, nes jaunas žmogus yra labai imlus, turi pažinimo alkį. „Jaunas žmogus sukylo prieš stabus, užklausia visko iš esmės. [...] Šviežumas, gaivumas, astringumas – jaunystė susiejama su filosofija. [...] Filosofijos mokymas mokykloje negali būti kaip pavardžių kalimas. [Turi būti] mokymasis filosofuoti, mokytis dialogo. [...] Jaunas žmogus bręsta sąlytyje su gyvu filosofiniu mąstymu. [...] Jaunas žmogus yra šviežias, atviras tam esmo žaibui.“ Filosofas sakė, kad „Arvydas buvo aukštosios kilniosios aistros riteris. Lietuvių kultūroje aistra reiškiasi kaip vitalinė, kaip kūniškoji aistra. Arvydas praktikavo ir tą dvasios aistrą. Arvydas buvo aistruolis dvasios plotmėje. [...] Metafora yra vienas iš tropų. Arvydo filosofija mus transformuoja. [...] Jaunas žmogus yra idealistas nesuinteresuotumo, o tyliojo domėjimosi,

smalsumo prasme. Arvydas buvo idealistas ir gali būti autoritetu jaunam žmogui. Perskaite šią knygą, jie suvoks esmo žaibą.“

J. Kučinskas pažymėjo, kad „Daujotytės knyga tampa tiltu ar įvadu į filosofiją per literatūrą. Mokykloje arčiausiai prie filosofijos prieiname per literatūros pamokas. Šioje knygoje ir Rilke, Radzevičius, Prustas, Geda. Arvydas apie juos kalbėjo, mąstė. Arvydas per šią Viktorijos knygą tampa labai įdomus gimnazistams per literatūros pamokas.“

J. Dagys prisiminė, kad dirbdami toje pačioje katedroje daugiau šnekėdavosi su Šliogeriu apie literatūrą nei apie filosofiją. „Arvydas – didžiausias nihilistas, ne, jis yra didžiausias realistas. Jo santykis su kalba atsiveria tik per jo santykį su tikrove. [...] Nihilistas buvo biurokratinių tvarkoms ir sistemoms: banguojantis vandenynas ir daug biurokratų [...]“ Filosofo nuomone, naudinga būtų 11–12 klasėje supažindinti gimnazistus ir su Nyče, ir su Šliogeriu. Šios knygos viltis ir nauda – V. Daujotytės didelis autoritetas padės, kad mokyklose atsirastų filosofija.

Baigdami pokalbį akad. E. Aleksandravičius ir akad. Daujotytė dėkojo susirinkusiesiems.

Manau pabaigai labai dera šių metų „Poezijos pavasario“ laureato Liudviko Jakimavičiaus eilėraštis „Sugrįžau“:

*Aš ir vėl
su savo vaikystės dviračiu –
su tuo,
atsispindinčiu tvenkinio vandeny
kitame krante,
kur meškerioja
atsispindintis vaikas,
pakrantėj numetęs dviratį,
rugpjūčio saulei
leidžiantis už debesų.*

Parengė Aurika Bagdonavičienė,

LMA Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus mokslinė sekretorė